

Száz éve, 1909. február 7-én született, és tíz évvel ezelőtt, 1999. augusztus 27-én halt meg Dom **Helder Camara**, a braziliai Recife egykori érseke, aki a dél-amerikai bázisközösségek megalapítójának, a felszabadítási teológia védelmezőjének, a felszabadító kereszténység hiteles prófétájának számít, másfelől pedig tavaly volt nyolcvanéves a felszabadítási teológia egyik kiváló képviselője, **Pedro Casaldáliga**. Ebből az alkalomból fordítjuk figyelmünket ismét a felszabadítási teológia, és általában a dél-amerikai egyházi viszonyok felé.

Felszabadítás – hogyan tovább?

Harsányan indult a felszabadítási teológia az 1960-as évek elején. Szétrázta a régi teológiát, és megrendítette Észak uralkodói mivoltát. Akkoriban politikailag és egyháziilag egyaránt mozgásba lendült a világ. Latin-Amerikában, Délkelet-Ázsiában és Afrika déli részén élő teológusok a szegények bajában és brutális kizsákmányolásában fedezték fel a hit döntő kérdését. Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a polgári középréteghez tartozó keresztények és segélyszervezeteik befogadták a Harmadik Világból érkező ösztönzéseket – vagy éppen hevesen küzdöttek ellenük. A felszabadítási teológia „atyjai” közül sokan többé-kevésbé közvetlenül Európából származtak: Gustavo Gutiérrez, a Boff testvérek: Leonardo és Clodovis, José Comblin, Helder Camara érsek, Lorscheider és Arns bíboros... Ők Münsterben, Leuvenben, Párizsban, Berlinben, Nijmegenben vagy Rómában tanultak. Képletesen szólva: a testsúlyt viselő lábukkal a szegények kunyhóiban álltak, a másikkal pedig a genfi székhelyű *Egyházak Ökumenikus Tanácsában*. Nem csoda, hogy könyveik széles körben elterjedtek, s így fiatal teológusok és teológusnők nemzedékei számára vált meghatározóvá a felszabadítási teológia.

És ma? A régóta áttekinthetetlenül sok „kontextuális” [„különböző társadalmi összefüggésekkel foglalkozó”] felszabadítási teológia faja szélteben egyre terebélyesedik,

de nem nő az égig. Fiatal teológusnők a korai felszabadítási teológia „macsó hiányosságait” bírálják, annak élharcosai ugyanis alternatív-kerikális férfiak voltak, akik túlságosan sokáig csak kevés helyet hagytak a nőknek. Mások a „küszöb alatti”, tudattalan antijudaizmust bírálják, mint amely megmérgezi sok felszabadítási teológus bibliamagyarázatait.

Ám a felszabadítási teológia eleven. Srí Lankán, a Fülöp-szigeteken, Palesztinában, Indiában, Afrika és Latin-Amerika számos országában egyenesen uralkodó teológiai irányzat, és mindig ökumenikus irányultságú. Afrika déli részén elsősorban anglikán és református, Latin-Amerikában inkább katolikus jellegű. Egyre újabb összefüggésekbe bocsátkozik bele, és ily módon mindig érzékeny marad a kisemberek változó életvilágára. Formái változnak, és folyamatosan továbbfejlődik. A Vatikán pedig, amely sok felszabadítási teológust megrendszabályozott – legutóbb 2007-ben Jon Sobrinót [vö. „Érted vagyok”, 2007. június, 27. o.] –, manapság azt mérlegeli, hogy mégiscsak megtűri a korábban „marxista társadalmelemzéssel” megvádolt felszabadítási teológiát.

És mi a helyzet a szegényekkel, akiket olyan „politikai” teológusok, mint Johann Baptist Metz vagy Leonardo Boff fáradhatatlanul a felszabadítás és a teológia „alanyainak” követeltek? Meglehet, túlságosan sok reményt aggattak rájuk,

túlságosan sok teológiai kivetítés tárgyai voltak. Mindenesetre fél évszázadnyi felszabadítási teológia után a szegények nem ugyanazok, akik voltak.

A nagybirtokosok „nyugalmas” világának vidéki szegényeiből nagyvárosi, üzött kizsákmányoltak lettek. Egy részük – az ún. küszöb-országokban – felemelkedett az új középrétegekbe, és most ama szekták individualista „felkapaszkodó vallásában” találnak otthonra, amelyeket az USA szponzorál, mivel a felszabadítási teológia „ellenmérgeinek” tartja őket. A legtöbb szegény azonban ma is a társadalom kirekesztettje: a gazdagok világát csak a tévénovellákból, az édeskés sorozatokból ismerik.

A Harmadik Világban gombaként szaporodó számos szektával, illetve ezek feltörekvést és egyéni üdvösséget hirdető tanaival éles ellentétben a felszabadítási teológia arról tanúskodik, hogy a Biblia Istene pártosan a szegények és gyengék oldalán áll – és felszabadít. Ez pedig hamarosan ismét fontos téma lehet Északon is. Akkor tudniillik, amikor a nagy pénzügyi válság következményei egyre mélyebbé teszik a nyertesek és a vesztesek közti szakadékot. Legkésőbb akkor Északon is felvetődik a kérdés: Létezik-e olyan felszabadító erő, amely megtartja a veszteseket az emberi méltóságért vívott küzdelmükben?

A felszabadítási teológia játszámja nem veszett el, és nem ért véget. Most kezdődik a második félidő.

Thomas Seiterich

Jézus és a szegények arca

Interjú Paulo Suess felszabadítási teológussal

A II. Vatikáni Zsinat évei (1962-1968) számítanak a felszabadítási teológia születési idejének. Hol tart ma ez a teológia?

A felszabadítási teológia már régóta nem divatos teológia. Csak rövid ideig volt az. Engem azonban bosszantanak azok a szakemberek, akik elsielve holtan nyilvánítják azt a teológiát, amely a történelemben először következetesen a szegényekből és a Bibliából mint felszabadító üzenetből indul ki, e szerint gondolkodik és cselekszik. Igaz, a felszabadítási teológiában ma nincs semmi látványos, mert búcsút mondott a globális vádolás nagy kezdeti gesztusának. Művelői – laikusok, lelkipásztori segítők és papok – következetesebben bocsátkoznak bele a szegények sokféle életkörülményébe, mint a kezdeti években. A felszabadítási teológia tüze ma sok helyütt él a kizsákmányoltak és kirekesztettek között, különösen a Harmadik Világban, például a földnélküliek, a kisparasztok, a nyomornegyedek lakói vagy az őslakosok szociális mozgalmában.

Latin-Amerika katolikus püspökei 1968-ban, a kolumbiái Medellinben úgy határoztak, hogy „az egyház elsődlegesen a szegények mellett foglal állást”. Mi lett ebből?

A braziliai Aparecidában megtartott legutóbbi latin-amerikai püspöki konferencia megerősítette ezt az elsődleges kiállást a szegények és kirekesztettek mellett, s ez a döntés a legszorosabban összekapcsolódik a felszabadítási teológiával és a szegények egyházával. Meg lehet állapítani, hogy az évtizedek során folyamatos, eleven differenciálódási folyamat ment vége a felszabadítási teológiában: A szegények kirekesztésének módjai folytonosan modernizálódnak, a szegények élethelyzetei és kultúrái is állandóan változnak, ezért a szegények melletti elsődleges döntés is egyre differenciáltabbá válik.

Mi sikerül a felszabadítási teológusoknak, és mi nem sikerül?

Engedje meg, hogy egy képpel válaszoljak. Nem tudjuk ledönteni a világméretű kapitalista kizsákmányolási rendszer túlságosan erős falait, de spray-vel ráfújhatjuk e falakra kritikusi üzenetünket, a szegények felszabadítást váró kiállítását. Ez több a semminél. A felszabadítási teológusok és a szegények egyházát nem a szép kerek sikertörténetek jellemzik. A mi erős, teológiailag megvizsgált alaptapasztalunk sok éve a kereszt. A felszabadítási teológia szemszögéből a szegények a megfeszített, a szenvedő Krisztus képviselői. Ha megfeledekezünk róla, vagy félretoljuk – ahogyan ez oly gyakran megtörténik a karizmatikus szektákban –, ha tehát kirekesztjük a szegények egyházát – vajon Krisztus egyháza-e még akkor az egyház?

A globalizált kizsákmányoló gazdaság sebessége hallatlanul felgyorsult, módszerei állandóan modernizálódnak. Ez éppúgy érvényes Észak országaira, mint Latin-Amerikára.

Igy van. Ettől megváltozott például az emberek időélménye. Kezdetben, a 1970-es években a szegénység még gyakran vidékies, hagyományos szegénység volt, amelyet a nagybirtokosok által gyakorolt kizsákmányolás okozott. A szegények éves ritmusában léteztek szünetek vagy a fellelegzés pillanatai, amikor lassan haladt az idő. Ekkor létrejöhettek bázisközösségek, köztük türelmes „elbeszélő közösségek” is. Mára viszont megavárosokba szorították

be a szegényeket, ahol millióik élnek igen szűkös térben. Itt igen gyorsan fut a szegények ideje. A túlélésért folytatott küzdelem sietségre kényszeríti őket, és sehol sem marad olyan idő, amelyben egy bázisközösség létrejöhetne és éretté válhatna. Ezért ma jól képzett lelkipásztori segítők-re van szükségünk az egyházban, olyan nőkre és férfiakra, akik egy meghívó jellegű, nyílt folyamatban intenzíven támogatják az egyéneket és a gyülekezeteket, és képessé teszik őket a tájékozódásra. Ez költséges munka. A Harmadik Világ metropoliszaiban manapság nemigen van idejük és erejük a szegényeknek a közös önszerveződésre.

Jó negyven évvel ezelőtt spirituális helyváltoztatás ment végbe a felszabadítási teológiában: elfordulás a hagyomány egyházától, és odafordulás a szegények egyházához. És ma? Miben látja ön a felszabadítási teológusok spirituális feladatát?

A globalizált kapitalizmus rendszere legyőzhetetlennek látszik, a neoliberális rendszer világméretű válsága ellenére is. Az igazságosságért folytatott küzdelem erői szélsőségesen egyenlőtlenül oszlanak meg. A gazdasági rendszer emberek százmillióit teszi „fölöslegessé”. A kirekesztettek önérvényesítési képessége és küzdőereje csekélynek látszik. A neoliberális rendszer világméretű diadala arra ösztönöz, hogy rezignáltan feladjuk a harcot. Sőt, hogy belenyugodjunk a helyzetbe, vagy éppen cinikusak legyünk. Ebben a csaknem bibliai vész helyzetben ébren tartani a reményt, a hitet, a veszélyes emlékezést a Biblia felszabadítási történeteire, és mindenekelőtt nem elveszíteni a szeretetet, hanem erősítően továbbadni azt, mégpedig közösségekben – ebben látom a mai felszabadítási teológia nagy spirituális feladatát.

Mennyire eleven a felszabadítási teológia?

Azokra utalok, akiket közülünk megölték, a vértanúkra: a jelen egyetlen más egyházi mozgalmának sincs olyan mártír nőkből és férfiaktól álló kincse, mint a szegények egyházának. Minden évet végigkísér azok véreinek a nyoma, akik a felszabadítási teológia elkötelezettjei voltak. Kezdetben évente száz és ezer között volt a vértanúink száma, manapság évente 20-50 személyt ölnek meg Latin-Amerikában azért, mert elkötelezték magukat a szegények mellett. Katekéta nők, az őserdők védelmezői, mint például Dorothy Stang amerikai apáca, papok és laikusok. Nem egy püspökünket fenyegetik rendszeresen halállal, például Erwin Kräutlert [vö. „Érted vagyok”, 1992. október, 2-6.; 1992. december, 2-6; 2000. február, 12-15. o.]. A tanúságtételnek ez az összehasonlíthatatlan jele mutatja, hogy a szegények egyháza milyen bátran, és a megfeszített Krisztushoz mennyire hűségesen járja a maga útját. Egyházpoltikailag az határozza meg a helyzetet, hogy a latin-amerikai egyháznak több szektora van. Az új lelkiségi közösségek növekednek, és mindenekelőtt a középréteget érik el. A szegények egyházát sok helyütt elismerik, de néhány különösen konzervatív egyházmegyében ellenségesen viselkednek velük szemben. Az egykor monopolhelyzetben volt katolikus egyház mellett jó harminc éve egyre nagyobb teret foglalnak el a latin-amerikai társadalomban azok a pünkösdisták, karizmatikus és fundamentalista szekták, amelyeket eleinte célzatosan támogattak az USA titkosszolgálatok.

A brazilok egy százaléka évről évre elhagyja a katolikus egyházat, és valamelyik szektához csatlakozik. Latin-Amerikában mindenütt meg lehet figyelni ezt a folyamatot. Miért?

Az emberek védtetséget keresnek. A katolikus egyház papjai, szerzetesei, katekétái a megvárosok számos negyedében nincsenek jelen. A szekták viszont közel vannak, többnyire a következő sarkon. Gyakran mondom: Jézus a szektákban „telel át”. Ha a katolikus egyházra szorulna, akkor sok lakóterületen egyáltalán nem fordulna már elő. Csakhogy: pusztán attól, hogy oly sok szegény a szekták után fut, még egyáltalán nem mondható el, hogy megfelelő lelkipásztori ellátásban részesülnek. A szekták rövid távú feledést kínálnak válaszul a személyes hétköznapi nyomorra. Ehhez a vigaszhoz társul az egyéni felemelkedést ígérő üzenet, amely azonban hosszú távon szintén nem bizonyul tarthatónak. Biblikusan szólva a szekták azt ígérik a szabadulás útját éhesen és fáradtan járó szegényeknek, hogy ha belépnek hozzájuk, akkor visszatérhetnek Egyiptom húsos fazekaihoz. Például a korábbi amerikai elnök, Ronald Reagan nem véletlenül támogatta a szektákat, mivel azok individualista módon működnek, és megerősítik a fennálló rendszert.

Egyéni kiemelkedés a szegénységből a kispolgári létbe – a szektáknak ez az üzenete része-e a szegények felszabadítási mozgalmainak is?

A veszély fennáll; például a földnélküliek mozgalmában, ahol siker esetén mindenki megkapja a maga kis házacskáját. Az indiánok példája szerint azonban érvényben van, hogy az a föld, amelyet a földnélküliek mozgalmá meghódít, mindig közösségi föld, egyénileg senkinek sem tulajdona; ily módon megőrzik a világos közösségi struktúrát: nem adhatom el a földemet a nagyobb haszon kedvéért. Ez az alapelv stabilitást ad – szükséghelyzetekben is, amikor például valakinek kórházba kell mennie, és minden veszendőbe menne, ha emiatt el kellene adnia a földjét. A kollektív tulajdon megakadályozza ezt.

Dél-Amerika új, baloldali demokratikus elnökei közül egyeseket kapcsolatba hoznak a felszabadítási teológiával: Lulát Braziliában, Rafael Correat Ecuadorban, Fernando Lugót Paraguayban...

Óvok attól, hogy győzelemittasan bekebelezzük az elnököket. Mert aztán egy napon a mi számlánkon kell elkönyvelnünk kikerülhetetlen vereségüket is. Ezek az elnö-

kök megpróbálják tartósan megváltoztatni a hatalmi viszonyokat a szegény néprétegek javára, a szervezett elitek ellenében. De természetesen sok kapcsolatuk van a felszabadítási teológiával. Paraguay mai elnöke, Fernando Lugo a felszabadítási teológusok Amerindia nevű nemzetközi egyesületéhez tartozott, amikor még pap és püspök volt. Mindig részt vett a találkozókon. Amikor még nem volt püspök, Steyl-i Misszionáriusként Ecuadorban dolgozott. Az ő plébániáján tevékenykedett a mai államelnök, Rafael Correa, akkor még mint katekéta és laikus munkatárs.

A salvadori felszabadítási teológus, Jon Sobrino hangsúlyozza, hogy a szegények egyháza volt és marad Jézus Krisztus igazi egyháza. Mi a helyzet a jómódiakkal?

Természetesen rájuk is vonatkozik Jézus üdvösségigérete. Az Újszövetség alapján kell gondolkodnunk: A gazdag ifjú még egy esélyt kap Jézustól. Az irgalmas samaritánus példabeszédét ihlető írástudónak pedig Jézus szerint törődnie kell felebarátaival. Vagyis: Az üdvösség nem a szegények kizárólagos birtoka.

Őn régóta tevékenykedik a katolikus és az evangélikus egyház indiánmissziós tanácsában, a CIMI-ben. Mi köze ennek a munkának a felszabadítási teológiához?

Az „indiánmissziós tanács” nagyon félreérthető fordítás, mivel mi nem misszionálunk. A CIMI támogatja az indiánokat a fennmaradásért folytatott küzdelmükben. Ebben sikeresek vagyunk. Az utóbbi években ugyanis sikerült jogilag biztosítanunk, hogy nagy földterületek az indiánok kollektív birtokává váljanak. Az indiánokkal manapság sokan törődnek – sajnos sok szekta is. Ezek a – főként pünkösdisták – szekták összességében tönkreteszik az indiánok kultúráját. Ezért nem közömbös, hogy egy szekta van-e jelen valahol, vagy mi, a CIMI tagjai. Mi jobban támogatjuk az indiánok jövőjét. Hiszen az indiánok világa nem paradicsomi, itt is vannak osztálykülönbségek. Például a Rio Negro vidékén, a venezuelai határ mentén: ott élnek a tugánók, ők az uralkodók, a makúk pedig a szolgálók. A makúk az utolsóak az indián hierarchiában: hangyát esznek, és a földön alszanak. Nos, az egyház elment közjűk, és minden ember egyenlőségét prédikálta. De aztán maga is a régi séma szerint jár el: egy tugáno a városi székesegyházban lesz plébános, egy maku valahol a peremvidéken. A kereszténységnek az alapvető egyenlőséget hirdető etikája, ha valóban a felszabadítási teológia szellemében közvetítik, felvilágosító és fontos dolog – az indián népcsoportok számára is.

Az egyik felszabadítási teológus, Leonardo Boff kijelentette, hogy a Vatikán megkötötte a maga békéjét a felszabadítási teológiával. Ön is így látja?

Nem hiszem, hogy a rómaiak békét kötöttek a felszabadítási teológiával; inkább elintéztettek tartják. Az ő problémájuk a vallásközi párbeszéd Ázsiában. XVI. Benedek pápát az üdvösség kérdése és az igazság kérdése foglalkoztatja. Mielőtt Joseph Ratzinger pápává lett volna, kijelentette: A szegénység Isten jelenlétének jele. Mi itt Latin-Amerikában azt mondanánk: A szegények Isten jelenlétének jelei. A szegénység Jézus arcát tükrözi, hiszen ő maga is szegény volt.

**Thomas Seiterich és
Wolf Südbeck-Baur**

Paulo Suess 1938-ban Kölnben született, de 1966 óta Braziliában él és kutat. São Paulóban tanít teológiát, papként pedig hajléktalanokkal dolgozik. A 2008/2009-es évben vendégprofesszorként Frankfurt am Mainban adott elő.

Forrás: Publik-Forum, 2009/2

